

Historie Synagogy v Českém Krumlově

V nevelkém okresním městě Český Krumlov, baště to zejména rožmberské renesance a pozdějších eggenberských přestaveb, ocitáme se v místě s rysy takové slohové výlučnosti, že ani řada dávno již prošlých staletí mnoho nezměnila na unikátním urbanistickém charakteru města. Zakonzervování středověkého obchodního centra bez vážnější újmy proplulo téměř zázračně úskalím industriálního boomu konce 19. a začátku 20. století, takže se Krumlov do dnešních dnů zachoval v takovém stupni celistvosti a autentičnosti, a mnohem zřetelnější to bylo ještě do začátku hektických let devadesátých, jenž nemá minimálně v měřítcích střední Evropy obdoby. Původní styl krumlovských stavitelů překonal věky a dodnes na nás dýchá promíšen přítomností téměř hmatatelného genia loci.

Synagoga, která se nachází v katastru obce pod č. p. 282 a jejíž pozemek čítá 883 m² a samotná zastavěná plocha činí 505 m², sehrává v kupeckém městě s prašpatnou historií vztahů křesťanské většiny k židovské náboženské obci jedinečnou roli. Židovská komunita byla, a není to jen problém místní jako spíše většiny českých měst, soustavně vytlačována a separována. O vzniku nějakého židovského ghetta, či dokonce města, jak je známe například z Prahy, nelze v případě Krumlova vůbec hovořit. A přitom historie židovského „přisídlování“ sahá až do první třetiny právě skončivšího tisíciletí.

Vznik krumlovské synagogy je nerozlučně spojen se jménem Spiro. Tento krumlovský rodinný klan plně využil liberalizace konce devatenáctého století a v nastalém víru průmyslové revoluce se změnil na jednu z ekonomicky nejsilnějších - nejenom židovských - rodin tohoto regionu. Zakladatel rodu Ignaz Spiro se narodil 21. července 1817 a ze začátku nic nenasvědčovalo tomu, že se stane bohatým fabrikantem. Rozhodnuv se studovat židovské náboženství, zasvětil své dětství a mládí Talmudu a za svůj životní cíl si vytkl stát se rabínem. Brzy ale své životní cíle přehodnotil a nakonec koupil v sousední vísce Větrní malou manufakturní výrobu papíru a začal podnikat v okolních šumavských hvozdech s artiklem dosti lukrativním. Začal obchodovat s papírem a brzy spolu se svými syny udělal z malé dílny ve Větrní prosperující světoznámou papírnu. Vzniklo silné židovské impérium. Spirovi synové již podobnou „chybu“ jako otec neudělali a výběrem studia i povolání se přizpůsobili rodinnému oboru - Ludwig se stal ekonomickým ředitelem papírenského závodu a Emanuel jeho ředitelem technickým. Papírnám se dařilo opravdu výjimečně a v regionu si vydobily výlučné postavení. Po čase zajišťovaly práci a tím i existenci tisícům lidí z Českého Krumlova i okolí.

Tím byl také dán značný vliv Spirových na krumlovské radnici, ale i u schwarzenberské vrchnosti na zámku. Není tedy divu, že Ignazova snaha povznést židovskou obec v „Krumau“ nesla brzo své ovoce. Do své smrti roku 1894 prosadil výstavbu nového židovského hřbitova s velkou obřadní síní, ale hlavně uzrál v jeho hlavě plán vystavět pro místní židovskou obec výstavný chrám. Založil tedy fond na výstavbu synagogy. Pak ale přišla smrt, na stavbu nebylo ještě dost peněz, a tak z velkolepého plánu zatím sešlo. Spolu s obřadní síní nechal Spiro zřídit v Široké ulici také sirotčinec, kde fungovala i židovská modlitebna. Ten sehrál v historii synagogy svou zvláštní úlohu. Jeho rozšíření počátkem minulého století totiž otevřelo znovu otázku výstavby chrámu. A nyní již se skutečně schylovalo k tomu, že tento projekt bude realizován. Na podporu výstavby se zaměřila i Židovská náboženská obec v Českém Krumlově, tedy Israelitische Cultusgemeinde Krummau, jejímž předsedou se stal Ludwig Spiro. Dalšími členy byli mimo jiné i Emanuel Spiro, Otto Schwarz, Julius Spiro, Adolf Kohn, Julius Loria, Ignaz Lederer, Julius Epstein a další. Každý z nich se nějakým způsobem zasloužil o výstavbu chrámu, největší měrou se ale zřejmě přičinily Spirovy peníze.

Výše zmíněná židovská obec tedy zakoupila od města Český Krumlov pozemek sice v zahradní kolonii, ale přesto jen pár kroků od historického centra. Pro stavbu chrámu byl po všech stránkách ideální. Stavět se začalo roku 1908. Projekt chrámu byl svěřen pražskému architektu působícímu i ve Vídni Viktoru Kafkovi. Ten pak dohlížel i na vlastní průběh

stavby, kterou však na místě vedl stavbyvedoucí Sosna a jemu asistoval zednický mistr Hauber. Synagoga byla pojata vskutku velkolepě, vévodila jí daleko viditelná věž a krásná kruhová barevná okna s Davidovou hvězdou, svatostánek byl umístěn směrem k dnešní České pojišťovně a v transcendentálním smyslu samozřejmě směrem k Jeruzalému, klenba byla vymalována tmavomodře jako klenba nebe a ve vysoké hlavní lodi na ni musel být vskutku fascinující pohled. Ve svatostánku bylo zasazeno srdce celého chrámu - Tóra neboli Pět knih Mojžíšových, tedy pergamenový svitek, z něhož se při bohoslužbě předčítal posvátný text; vedle vchodu do svatyně byl v přístěnku zařízen rabínský byt a proti němu místnost coby skladiště, věštecky tak předznamenávající pozdější smutný osud chrámu... Synagoga byla postavena ve stylu novorománském a architekt Kafka podléhal dosti zřejmě i módním trendům, jelikož na stavbě jsou patrné též vlivy secese, v té době právě dostoupivší vrcholu popularity. Do chrámu se vešlo 140 až 180 věřících, muži měli vyhrazené lavice vlevo, ženy a děti vpravo; vpravo před synagogou stála sukotová chata, ta se slavnostně nazdobila a tam si hrály po bohoslužbě židovské děti. Celé okolí bylo takto upraveno jako velký park. Tak vzpomíná na synagogu pamětnice Ruth Hálová, rozená Adlerová, pocházející právě z Českého Krumlova.

Stavba chrámu byla dokončena již v roce 1909. 11. května Spiro odesílá na radnici plány právě zbudované synagogy. 6. července tamtéž žádá o přívod vody a 14. září mu jsou potvrzené plány zaslány zpět. 6. září 1910 po úplném dokončení „izraelského chrámu“ a v něm se nalézajícího bytu rabína žádá o stavební certifikát a o udělení koncese k obývání tohoto bytu. Po zmíněných právních aktech se tak ze synagogy definitivně stala res publica, tedy věc veřejná.

Bohoslužby se v krumlovské synagoze konaly do roku 1938. Dusná atmosféra konce třicátých let samozřejmě infiltrovala i mezi lavice tohoto chrámu. Antisemitská hysterie, židovské pogromy, kruté pronásledování, ostudné ponížení židovského lidu po vyhlášení zločinných norimberských zákonů, tím vším žily i jižní Sudety, aktuálně i německé Krummau. Místní henleinovci po vzoru severních soukmenovců razili heslo „Heim ins Reich“ a nechtěli pouze rozbít republiku, ale především slepě skoncovat se Židy. V roce 1930 žilo v Českém Krumlově 111 lidí hlásících se k židovskému náboženství, tedy pouhé jedno procento všech obyvatel.

Židovská obec v Českém Krumlově byla razantně rozprášena a po válce už nebyla nikdy obnovena. Ze 111 předválečných Židů se jich zpět do Krumlova po skončení okupace vrátilo tragický málo - pouze dva, paní Ruth a jakýsi starý pán. Dnes je Ruth Hálová jediným žijícím občanem Českého Krumlova hlásícím se k židovskému náboženství. To jsou smutné výsledky zrůdného nacistického panování. Řádění nebyla ušetřena ani krumlovská synagoga. Místní henleinovci ji zběsile vyrabovali, vzácný nábytek na místě zdemolovali a spálili, ale naštěstí nezaložili finální požár. Synagoga tak byla ušetřena nejhoršího a o jejím osudu začali rozhodovat zcela noví lidé.

Po osvobození sloužila synagoga opět chvíli svému bohoslužebnému účelu, američtí vojáci ji zde používali jako interkonfesionální křesťanský kostel. Pak odešli a teď už nežidovský chrám přešlápl rovnou z bláta do louže. Po únoru 1948, tragickém pro celou zemi, zažívá svatá půda své druhé těžké období. Komunističtí vládcí se k synagoze chovali v podstatě stejně jako místní nacisté, ne-li hůře. Ti ji přeměnili na výrobu leteckých modelů, ale alespoň se stala předmětem obchodního zájmu, byla přestavěna, zvítězil tržní pragmatismus; komunisté však nechali chrám na pospas zubu času a vyhovovalo jim, že jeho původní poslání upadlo v zapomenutí. Po roce 1945 sice ještě sloužil jako modlitebna Církve Československé, leč i to pouze do roku 1968, dodnes tu po ni na dveřích zbyla zašlá tabulka. Pak ale udělali provinční kulturní diletanti z překrásné svatyně obyčejný sklad a dnes můžeme jen tiše děkovat Bohu, že ji nesrovnali zcela se zemí, jako tomu bylo třeba v případě synagogy v Táboře. Takhle jen v ústraní postupně chátrala a rozpadala se.

Do začátku sedmdesátých let byly v prostorách zámecké Jízdárny, která se měla tehdy podrobit rekonstrukci, uskladněny unikátní kulisy ze zámeckého barokního divadla. Transport mimo Krumlov nepřicházel v úvahu, a tak byla jako provizorní sklad pro kulisy vybrána synagoga. Tam byly postaveny pod vysokou klenbu lodi, zabezpečeny a novopečený sklad byl pak zapečetěn. A léta běžela. Čas odvanul temnou normalizaci a s postupně pukajícími ledy pukala i omítka chrámu.,, Skladiště“ chátralo za obecného nezájmu, vládcům se dílo podařilo.

Po listopadu 1989 se konečně začalo o synagoze veřejně mluvit. Padaly různé návrhy, ale narážely na stěnu problémů. V chrámu odpočívaly kulisy a barokní divadlo nebylo stále opraveno. Tento stav trval donedávna. Podle ředitele českokrumlovského zámku Slavka měly být kulisy přeneseny do tzv. renesančního domu sousedícího na pátém nádvoří s barokním divadlem. Jeho asanace již byla dokončena, čekalo se už jen na kolaudaci. Poté bude synagoga volná a začne se s její rekonstrukcí. Jenže - kulisy byly skutečně převezeny do nové rekonstruovaného renesančního domu, ale se synagogou se více než rok vůbec nic nedělo. Jistě teď vyvstává otázka, proč nebyla po převratu jako mnohé jiné objekty restituována. Židovská obec v Českém Krumlově ale nebyla obnovena a vydávání církevních památek bylo v České republice „díky“ posledním vládním téměř pozastaveno. Později přišli za současným vlastníkem chrámu, jimž je město Český Krumlov a který peníze na rekonstrukci nemá, zástupci sudetských Němců a ústy pana Šimaka nabídli, že budou rekonstrukci financovat. Tento návrh byl ale smeten ze stolu, jelikož se nabízela daleko lepší alternativa. Po předběžném jednání paní Ruth Hálové se Židovskou obcí v Praze v letech 1994-1995 se zástupci města dohodli s rabínem Karolem Sidonem, že po odstranění kulis barokního divadla Městský úřad synagogu vrátí. Židovská obec totiž doložila své záměry i solventnost a prostřednictvím mezinárodní instituce pro údržbu synagog zajistí dostatečné finanční fondy na pokrytí úplné rekonstrukce. Blýská se tedy zřejmě na lepší časy. Konečně tak po letech dojde důstojného naplnění i židovská svatyně ve městě, jehož jméno je uvedeno i v Muzeu obětí holocaustu v New Yorku. Snad už se v budoucnu nebudeme muset za svoji přítomnost stydět tak, jako se musíme nutně stydět za svoji minulost. Po úspěšném jednání paní Hálové byla českokrumlovská synagoga v září 1997 vrácena zpět Židovské obci v Praze. Ta ji za symbolickou částku dlouhodobě pronajala nadaci při Mezinárodním kulturním centru Egona Schieleho a mohlo se tak začít s rekonstrukcí objektu. Židovská obec financovala opravu střechy a oplechování, které jsou již v současnosti kompletně hotovy, a nadace v rámci smlouvy dala peníze na rekonstrukci vnějších i vnitřních omítek, nových oken, kompletní elektroinstalaci atd. V současnosti jsou dokončeny vnější fasády oprava vnitřních omítek se vlivem Památkového ústavu stále prodlužuje. Před opravou (roku 1995) se stala i jedna nemilá věc. Jeden z klíčů od synagogy, který vlastnil Městský úřad, byl jakýmsi úředníkem zcela nezodpovědně zapůjčen neznámé občance Izraele, která tak měla do synagogy zcela volný přístup, jelikož ji z Městského úřadu nikdo nedoprovázel. Když pak druhý den do budovy vstoupili zedníci, našli na třech místech ve zdi, na dvou po stranách vstupních dveří a na jednom v průčelí lodi, na místě, kde bývá schránka na Tóru, jen slepé otvory. Z nich byly vyjmuty tajné schránky, jež se tu nacházely ještě z předválečných časů a jejichž obsah zůstane asi navždy záhadou. Jakou obrovskou ztrátu synagoga, potažmo kulturní bohatství této země, utrpěly, je nevyčísitelné, dá se jen odhadovat, že v jedné ze schránek v místě za „hlavním oltářem“ se nacházela posvátná Tóra.

Převzato z textu Radka Cihly Synagoga v Českém Krumlově.